

DOI: 10.26650/JGEOG2020-824039

COĞRAFYA DERGİSİ
JOURNAL OF GEOGRAPHY
 2021, (42)

http://jgeography.istanbul.edu.tr

Ekolojik Çiftliklerin Entegre Kırsal Turizm Bağlamında Analizi: Muğla İli Örneği*

Analysis of Ecological Farms in the Context of Integrated Rural Tourism: The Case of the Muğla Province

Bayram TUNCER¹ , Muzaffer BAKIRCI²

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

²Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: B.T. 0000-0003-3825-3735; M.B. 0000-0002-4848-3086

ÖZ

Turizm faaliyetlerinin uygulandığı kırsal sahalarda birtakım mekânsal, sosyo-kültürel ve çevresel sorunların ortaya çıkması, kaynakların korunarak, en verimli düzeyde kullanılarak ve sürdürülebilir bir yaklaşımla turizme konu edilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu araştırmanın amacını kırsal turizmin bir alt türü olan ekolojik çiftliklerin Muğla ili örneğinde Entegre Kırsal Turizm (EKT) bileşenlerine göre analiz etmek oluşturmaktadır. Çalışmada araştırma metodu olarak "yakınsayan paralel desen" yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede Muğla ilinde yer alan ekolojik çiftliklere gelen 85 ziyaretçi ve gönüllü katılımcıya EKT'nin 7 bileşeni çerçevesinde hazırlanan anketler uygulanmış, çiftlik sahibi, çiftlik çalışanı ve gönüllü katılımcılardan oluşan toplam 15 kişiyle de yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Anket sonucu elde edilen veriler SPSS 16,0 programında 5'li Likert Ölçeği kullanılarak, görüşme verileri ise MAXQDA 12 programı yoluyla analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre, ankete katılan ziyaretçilerin en yüksek oranda, EKT'nin aktörlerin ortak amaçlar doğrultusunda hareket etmelerini içeren "ağlar" bileşeni konusunda olumsuz görüş belirttiği ($\bar{X}=2,01$) görülmüştür. Ziyaretçilerin olumsuz görüş bildirdiği diğer bileşen ise, geleneksel yerel faaliyetlerin turizm destekli olarak devam etmesini esas alan "tamamlayıcılık" bileşeni olmuştur ($\bar{X}=2,31$). EKT'nin diğer bileşenleri olan sürdürülebilirlik ($\bar{X}=4,63$), yerellik ($\bar{X}=4,49$) ve özgünlük ($\bar{X}=4,37$) konularında ise katılımcıların büyük bir bölümü olumlu görüş bildirmiş, ölçek konusunda ise çiftliklerin hiçbirinde kapasite aşımının olmadığı ifade edilmiştir ($\bar{X}=1,50$).

Anahtar kelimeler: Entegre Kırsal Turizm, Çiftlik Turizmi, Muğla İli

ABSTRACT

The study aims to analyze farm tourism, a subtype of rural tourism, according to the Integrated Rural Tourism (IRT) components in the Muğla Province. The research method that was used in the study was the convergent parallel pattern model. In this framework, a total of 85 visitors and volunteer participants were surveyed, and 15 people were engaged in face-to-face interviews, including the farm owner, farm workers, and volunteer participants. Data were analyzed using the 5-point Likert Scale in the Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 16.0 program, and interview data were analyzed using the MAXQDA 12 program. The results of the analysis indicate that most visitors expressed negative opinion regarding the "Networks" component of IRT, which includes actors working toward common goals ($\bar{X}=2.01$). Visitors also expressed negative opinion regarding the "Complementarity" component based on the continuation of traditional local activities with tourism support ($\bar{X}=2.31$). Most of the participants expressed positive opinions regarding other components of IRT, such as "Sustainability" ($\bar{X}=4.63$), "Embeddedness" ($\bar{X}=4.49$), and "Endogeneity" ($\bar{X}=4.37$). Regarding the scale, no overcapacity was observed in any of the farms ($\bar{X}=1.50$).

Keywords: Integrated Rural Tourism, Farm Tourism, Muğla Province

*Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yürütülen "Coğrafi Perspektiften Kırsal Turizmin Kırsal Kalkınma Üzerine Etkileri: Muğla İli Örneği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Başvuru/Submitted: 10.11.2020 • **Revizyon Talebi/Revision Requested:** 23.02.2021 • **Son Revizyon/Last Revision Received:** 01.03.2021 • **Kabul/Accepted:** 31.03.2021 • **Online Yayın/Published Online:** 10.06.2021

Sorumlu yazar/Corresponding author: Bayram TUNCER / btuncer0606@gmail.com

Atıf/Citation: Tuncer, B., & Bakirci, M. (2021). Ekolojik çiftliklerin entegre kırsal turizm bağlamında analizi: Muğla ili örneği. *Coğrafya Dergisi*, 42, 85-100. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2020-824039>

EXTENDED ABSTRACT

Tourism activities are part of the economic activities that are important determinants of a country's national income. For this reason, communities are trying to find various methods and developing new policies to activate the existing tourism potential, obtain maximum efficiency from this resource, create tourism diversity, create alternative tourism opportunities, and strengthen tourism throughout each year.

Rural tourism is a remarkable area in these efforts. Increasing urban population and desire to be in natural environments bring the demand to spend more time in rural areas. The desire to beneficially experience the beauty of nature and know cultural life is what carries tourism in rural areas to a different dimension.

The study examines farm tourism in the Muğla Province, which is a part of rural tourism. The fact that most of the farms in the Aegean Region are located in such a province verifies the appropriateness in choosing to conduct research in this area. In this context, the researchers examined all tourism farms in the Muğla Province. The geographical features of the field have enabled farm tourism to thrive prosperously.

The main starting point of the study is the analysis of tourism farms located in the Muğla Province based on the Integrated Rural Tourism (IRT) model parameters. Within the scope of this goal, in addition to the observations made in the field, the participants were asked to answer a structured questionnaire, and the business owners and volunteer participants were asked to participate in in-depth interviews.

Data were analyzed using SPSS and categorized according to the seven basic components of the IRT approach (“Networks,” “Scale,” “Endogeneity,” “Embeddedness,” “Empowerment,” “Sustainability,” and “Complementarity”), referring to farm tourism activities carried out in the study area.

The results indicate that female volunteer participants showed more interest in farms (65%), and in terms of age group, participants aged 25–34 years (54%), especially university students, preferred farm tourism. Nearly 90% of the participants achieved undergraduate and postgraduate education, which indicates that the level of education of farm tourism visitors is high.

Although visitors of farm tourism are locals and foreigners, the number of local tourists (73%) exceeded that of foreign tourists during the research period. Although the participants mostly participated in the activity alone (66%), the results indicate that they preferred more accommodation visits (82%). The participants' preference for farms as the main target of their visit (78.9%) characterizes farm tourism as a target audience-based industry.

The results of the analysis regarding the seven components of IRT showed that the participants have a negative perception (81%) of the “Networks” component, indicating relationships and partnerships among stakeholders. Regarding the “Scale” component, most of the participants (89%) observed the absence of overcapacity, and they expressed positive opinions (87%) about the “Endogeneity” of the activities performed in the research area. Again, the participants' positive perception (85%) regarding farm tourism's local characteristics showed the direct relation between the resources or activities in the farms and their location, and certain socio-cultural contexts are involved in establishing such relations. Another component that elicited a relatively high percentage (52%) of positive opinions from the participants is “Empowerment.” The scope of this component suggests that local people have insufficient authority in farm tourism activities. Results also showed that most participants (91%) agree that concerned agencies should carry out farm tourism within the framework of the principles of “Sustainability.”

Therefore, the high percentage of positive opinions (91%) of entrepreneurs indicated that farm tourism activities do not harm environmental and ecological resources based on the “Sustainability” component. The “Complementarity” component of the IRT approach gathered negative opinions from the participants. Such a situation reveals that there are hesitations about traditional local activities and tourism to work together and organize in a manner that complements each other.

The results of the analysis of the interviews indicated that in farm tourism, the owners of farm enterprises frequently carry out nature-friendly organic farming based on ecological principles, and they have an attitude to protect the local architecture and cultural values of the regions according to the rural housing ecology. After examining the experiences of the volunteer participants regarding farm tourism activities, the results show that a great majority of them expressed positive opinions. Farm tourism may significantly contribute to rural development by providing employment opportunities, preventing migration from rural areas to cities, and helping to raise nature conservation awareness.

1. GİRİŞ

Kentsel yaşamın giderek daha stresli ve baskıcı olması, deniz turizminin neden olduğu çevresel sorunlar, kentlerdeki gürültü, insanların daha sakin ortamlarda dinlenmeye ihtiyaç duyması kırsal turizmi geliştiren faktörlerden bazılarıdır. Bunların yanında eskiye dönüş, nostaljik amaçlar, ekolojiye olan ilgi ve kırsal alanlarda kaybolmuş ya da keşfedilmemiş doğal ve kültürel çekicilikleri görme isteği de insanları kırsal turizme iten nedenlerdendir (Kodaş ve Sü Eröz, 2012).

Kırsal turizmin kırsal kalkınmanın temel araçlarından biri olarak kabul görmesi, bu alana daha fazla ilgi gösterilmesine ve önemli yatırımlar yapılmasına zemin hazırlamaktadır. Özellikle, tarım ve hayvancılık gibi geleneksel kırsal faaliyetlerden yeteri kadar gelir elde edemeyen ve ekonomik nedenlerle göç etme eğilimi gösteren nüfusunun yaşadığı bölgelerde, hem göçün kısmen önlenmesi ve hem de kırsal alan sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından kırsal alanda tüm potansiyellerin etkin bir şekilde harekete geçirilmesi bir zorunluluk halini almaktadır. Diğer taraftan turizm faaliyetlerinin uygulandıkları kırsal sahalarda birtakım mekânsal, sosyo-kültürel ve çevresel sorunların ortaya çıkması ise kaynakların korunarak, optimal düzeyde kullanılarak ve sürdürülebilir bir yaklaşımla turizme konu edilmesini zorunlu kılmaktadır (Bakırcı, 2019).

Gelişmiş ülkelerde uzun yıllardır bilinen ve kırsal turizmin bir alt dalı olan Çiftlik turizmi, Türkiye’de son yıllarda gelişmeye başlayan bir turizm türü niteliğindedir. 2002 yılında Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği aracılığıyla başlayan TaTuTa (Tarım-Turizm-Takası) hareketinin öncülük ettiği çiftlik turizminin yapıldığı çiftliklerde; ekolojik prensipler çerçevesinde tarımsal ve hayvansal ürün yetiştirme, ürün toplama ve ürün satışı yapmak temel hedefler olarak belirginleşmektedir (Akoğlan, Kozak ve Bahçe, 2009; Yılmaz, 2008; Yıldırım, 2018).

Çiftlik turizmine ilişkin olarak; bölgeye, ülkeye, kanuni düzenlemelere ve araştırmacılara bağlı olarak farklı tanımlamalar yapılmasının yanı sıra, bu turizm türü çiftliğe dayalı turizm, agro turizm, tarım turizmi ve kırsal turizm çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanılabilen kavramlardır (Slavic ve Schmitz, 2013). Birbirleriyle oldukça benzer özelliklere sahip olan çiftlik turizmi ile tarım turizmi zaman zaman aynı anlamda kullanılmakla beraber, turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesi için mutlaka bir çiftliğe bağlı olmasına gerek duyulmaması, tarım turizminin çiftlik turizminden ayrılmasına yol açmaktadır (Busby ve Rendle, 2000). Dolayısıyla bir turizm faaliyetinin çiftlik turizmi

kapsamında değerlendirilmesinin ön şartı, söz konusu faaliyetlerin bir çiftlikte ve onun işleyişine bağlı olarak gerçekleştiriliyor olmasıdır. Bu kapsamda çiftlik turizmi, ziyaretçilerin çiftçiler veya çiftlik sahipleri tarafından yürütülen geleneksel tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetlerine katılım gerçekleştirdiği ve deneyimlediği bir kırsal turizm türü olarak belirginleşmektedir (George ve Rilla, 2005).

Tarımın ekonomideki önemini kaybetmeye başlamasından sonra kırsal alanlarda yaşayanların ekonomik refahlarının arttırılması, geleneksel üretim yöntemlerinin korunması ve geliştirilmesi, göçün önlenmesi ve istihdam yaratılması gibi sosyal ve ekonomik nedenlerle önerilen ve geliştirilen, kırsal kalkınma araçlarından ve alternatif geçim kaynaklarından biri olan çiftlik turizmi (Akoğlan Kozak ve Bahçe, 2009), bir yandan insanların sürekli yaşadıkları, çalıştıkları ve her zamanki sosyal ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışında, faaliyette olan bir çiftliğe giderek günübirlik veya daha uzun süreli konaklamaları ve çiftlikteki tarımsal faaliyetlere katılmalarıyla oluşan bir turizm türü olarak tanımlanırken (Yılmaz, 2008), diğer taraftan, çiftlik turizmi; balık tutma, avlanma, meyve ve sebze toplama gibi birçok etkinlikleri içeren turizm türü şeklinde ifade edilmektedir (Schilling vd., 2008). Böylece, temel amacı doğal alanların korunması, çiftlik sahibi için gelir yaratılması, çevresel eğitim ve yerel iş birliğinin oluşmasını katkıda bulunulması olan çiftlik turizmi, aynı zamanda ziyaretçilere eğlenceli bir deneyim sağlamayı hedeflemektedir (Ross ve Wall, 1999).

Türkiye’de son dönemlerde gelişme sürecine giren çiftlik turizmi alanında faaliyet gösteren çiftlikler ekolojik prensiplere dayalı organik tarım yapan, doğa dostu üretim gerçekleştiren küçük ölçekli üniteler niteliğindedir. Aynı zamanda buldukları yörenin kırsal yaşamını, gelenek ve göreneklerini devam ettiren ve geleneksel dokusunu hiç kaybetmeden mevcut değerlerini gelecek nesillere aktarabilecek düzeyde olan bu çiftliklere yılın tamamında veya belirli bir döneminde gönüllü katılımcı ve ziyaretçi kabul edilmektedir. Gönüllü katılımcılar barınma ve yeme-içme karşılığında ücretsiz olarak çiftliklerde diledikleri kadar kalabilirken ziyaretçiler tüm masraflarını kendileri karşılamak durumundadır. Çiftlikler küçük ölçekli oluşları nedeniyle sınırlı sayıda ziyaretçi alabilmektedir. Bu da ziyaretçilerin çiftlik gelirlerine sağladıkları katkının düşük düzeyde kalmasına neden olmaktadır.

Çalışmanın temel evrenini Muğla ili sınırları içinde yer alan 14 çiftlik oluşturmaktadır (**Şekil 1**). Bu çiftliklerin temel özelliklerine ilişkin bilgiler aşağıda kısaca verilmiştir.

Şekil 1: Araştırmaya Konu Olan Çiftliklerin Muğla İli Genelinde Dağılışı.
Figure 1: Distribution of the Farms Subject to the Study in Muğla Province.

Ayşe-Cengiz Genç Çiftliği (Fethiye): Çiftlik, Fethiye'nin 15 km kuzeyinde Yeşil Üzümlü mahallesine 5 km mesafede kızılçam ormanları arasında yer almaktadır. Yılın 12 ayı en az 3 hafta kalmak kaydıyla misafir kabul edilen çiftlikte, yabani ot ve sebze toplama, fide dikimi, mutfağa yardım, bahçe ve çevre işleri, odun toplama gibi faaliyetler yapılmaktadır. Doğal çevreyi ve kültürel kaynakları anlamaya çalışıp korumayı destekleyen çiftlikte turizm faaliyetleri ön planda olup, doğal alanlarını bozmadan ziyaretçilerine sunma amacı güdülmektedir. Konaklama kırsal konut ekolojisine uygun olarak inşa edilmiş ahşap ve taş evlerde yapılmaktadır.

Ali Kışlak Orman Çiftliği (Fethiye): Çiftlik Fethiye merkeze 45 km uzaklıkta Saklıkent Kanyonu yakınlarında orman içinde bulunmaktadır. En az 21 gün sigara kullanmayan gönüllü misafirlerin kabul edildiği çiftlik, iki odalı bir, iki ahşap kulübe ve çadır alanlarından oluşmaktadır. Yaz mevsiminde tıbbi aromatik bitkileri hasat ve işleme, bitki sulama işleri yapılırken Kasım-Aralık aylarında zeytin toplama ve işleme, Ocak-Şubat-Mart ve Nisan aylarında ise fidan dikimi ve çoğaltma, kompost ve örtüleme faaliyetleri yapılmaktadır (**Fotoğraf 1**).

Fatma-Cevdet Türk Çiftliği (Bodrum): Doğa dostu tarım metotlarının uygulandığı Çiftlik, Bodrum merkeze 30 km mesafede bulunan Kemer mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Hiçbir şekilde tarım ilacının kullanılmadığı Çiftlik, mevsimlik sebzeler, zeytin, buğday ve hayvansal ürünlere kadar geniş bir ürün yelpazesine sahiptir. Mayıs-Haziran-Temmuz ve Eylül aylarında rutin dönemsel işlere ek olarak buğday ve yonca hasadı, ot yolma, çapa, fasulye toplama, salça ve domates püresi yapımı, pazar hazırlığı, koli hazırlama işleri ve hayvan bakımları yapılmaktadır. Çiftlikte elde edilen ürünler Bodrum Üretici Pazarı'nda satılmaktadır.

Harba Farm Çiftliği (Bodrum): Bodrum ilçesi Yalıkavak Yukarı Gökçebel mahallesinin dağlık kısmında bulunan çiftlik 15 dönümlük bir arazi üzerine kurulmuştur. Gelen misafirleri ve gönüllü katılımcıları Yapı Biyolojisi Enstitüsü'nün gözetiminde inşa edilen ve ekolojik yapı prensiplerinin kullanıldığı evlerde konaklama yapılmaktadır. Çiftlikte permakültür prensipleri ve organik tarım yapılarak narenciye, keçiyoynuzu, kayısı, zeytin, altın çilek, muz, üzüm ve dut gibi meyveler; karabaş otu, sarı kantaron, ada çayı, lavanta, kekik, biberiye gibi tıbbi ve aromatik

Fotoğraf 1: Ali Kışlak Ormanı Çiftliği ve Yerli-Yabancı Gönüllü Katılımcılar.
Photo 1: Ali Kışlak Ormanı Farm and Local and Foreign Volunteer Participants.

bitkiler ile sebzeler yetiştirilmektedir. Çiftlik bahçesinde elde edilen ürünlerle salça, turşu, reçel ve pekmez yapılmaktadır. Ayrıca HerbaFarm Akademi’de permakültür prensipleri doğrultusunda ekolojik tarım, ağaç budama ve aşılama, tıbbi ve aromatik bitkiler konusunda uygulamalı eğitim seminerleri ve atölyeler düzenlenmektedir (<http://www.herbafarm.com.tr/herbafarm-hakkında>).

İbrahim Orhan Çiftliği (Datça): Çiftlik, Datça’nın 21 km batısında Knidos ören yeri yakınlarında Sındı mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Sertifikalı ekolojik tarım yapılan çiftlikte konukları ve gönüllü katılımcıları ile birlikte Nisan ayında çağla, Ağustos’da badem, Kasım ayında ise zeytin hasadı yapılmaktadır. Elde edilen ürünler tarımsal kalkınma kooperatifleri aracılığıyla satılmaktadır.

Knidia Çiftliği (Datça): Çiftlik, Datça’nın Yazı mahallesinde Değirmenbükü vadisi içerisinde yer almaktadır. Oldukça çekici bir görüntüye sahip olan ve içerisinde kaynak sularının aktığı bu vadi geçmişte su değirmenleri ile bilinmekte olup, günümüzde bu değirmen meskenleri restore edilerek turistlerin konaklaması amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca misafirler için 4 adet ahşap çardağın yanı sıra, çadır kurarak ya da mevcut kurulu çadırlar içerisinde kamp yapma imkânı sunulmaktadır. Çiftlikte, zeytin yetiştiriciliği, şaraplık bağ ve mutfak ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla sebze yetiştirilmektedir. Çiftlikte ihtiyaç duyulan enerjinin tamamı güneş ve rüzgar enerjisi kullanılarak sağlanmaktadır. Restore edilen değirmenlerden biri mungen (yağhane) olarak kullanılmakta olup, zeytinyağı, harnup (keçiboynuzu) pekmezi ve şarap geleneksel metotlarla burada üretilmektedir (**Fotoğraf 2**).

Fotoğraf 2: Knidia Çiftliği ve Restore Edilen Değirmende Şarap Fermantasyon İşlemi.
Photo 2: Wine Fermentation Process at Knidia Farm and Restored Mill.

Üç Palmiye Çiftliği (Seydikemer): Muğla'nın Seydikemer ilçesinde Tlos Antik Kenti yakınlarında yer almaktadır. Xanthos vadisinde 5000 m²lik bir alan üzerinde kurulmuş olan Çiftlik, yılın 12 ayı gönüllü katılımcıları kabul etmektedir. Aylara göre değişmekle birlikte çiftlikte; permakültür tasarımı, organik ürün yetiştirme, doğal ahşap malzemelerden farklı yapılar oluşturma (üzüm bağları için çardak yapımı gibi), bahçe peyzaj işleri, şifalı ot ve sebze yatakları yapımı, sulama, sebze-meyve hasadı, reçel ve marmelat yapımı, meyve suyu yapımı gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

Pastoral Vadi Çiftliği (Fethiye): Fethiye ilçe merkezine 11 km mesafedeki Yanıklar mahallesinde içinden Kargı çayının geçtiği bir vadide yer almaktadır. Çam ormanları içerisinde konumlanmış olan Çiftlik, biyoçeşitlilik açısından çok zengin olan 42 dönümlük arazi üzerine kurulmuştur. Kırsal konut ekolojisi prensipleriyle inşa edilen taş, kerpiç ve ahşap meskenlerde yılın 12 ayı gönüllü katılımcıları ve misafirleri ağırlamaktadır (**Fotoğraf 3**). Çiftlikte ahşap ve kerpiçten yapılmış olan iki adet çok amaçlı salonda ailelerin de yer aldığı çocuk kampları başta olmak üzere terapi ve meditasyon, yoga kamp ve inzivaları, kişisel gelişim seminerleri gibi etkinlikler de yapılmaktadır.

Refikler Çiftliği (Fethiye): Çiftlik, Fethiye'ye 26 km mesafede orman içerisinde bir arazi üzerinde yer almaktadır. 2012 yılında kurulan çiftlikte, çeşitli ağaç türleri ve tıbbi aromatik bitkiler yetiştirilmekte, meyve kurutma, reçel-marmelat ve zeytinyağı yapımı ile bal üretimi gibi birçok faaliyet yürütülmektedir. Barınma ihtiyacının, çiftlik sakinlerinin kendi imkânlarıyla yaptıkları kerpiç ve ahşap meskenlerde sağlandığı çiftlikte, gelen gönüllüler ve misafirler için çadır kurmak için uygun alanlar bulunmaktadır.

Sardunya Pansiyon Çiftliği (Datça): Datça merkeze 17 km mesafede, Mesudiye mahallesi Palamutbükü mevkiinde yer almaktadır. 3 dönümlük arazi üzerinde kurulmuş olan çiftlikte pansiyonculuğa ek olarak badem yetiştiriciliği ve bahçecilik faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Yaz döneminde misafir kabul edilen çiftlikte geleneksel metotlarla bahçeden elde edilen ürünlerden farklı reçel ve pekmezler hazırlanmaktadır.

Yonca Lodge Çiftliği (Fethiye): Fethiye merkeze 15 km mesafede, Yanıklar mahallesinde yer alan 14 odalı bir butik oteldir. Sığla ormanları içerisinde bulunan işletmede çiftlik faaliyetleri yapılmayıp, daha çok otel konseptinde hizmet verilmektedir. Bahçe işleri, sebze-meyve üretimi, yöresel yemekleri tatma ve yapımını öğrenme gibi etkinliklerin yapıldığı otelde konaklama evleri kırsal konut ekolojisine uygun olarak inşa edilmiştir.

Olive Farm Çiftliği (Datça): Çiftlik 1995 yılında Amerikalı sanayici Richard Rosenberg tarafından Datça'da 400 dönümlük arazi üzerinde kurulmuştur. 2005 yılında yaşanması sebebiyle çiftliği yerli bir iş adamına devretmiştir. Yerli sahibi çiftlik arazisini daha da genişleterek 500 dönüme çıkarmıştır. Arazilerin 400 dönümü zeytin ağacı, 100 dönümlük kısmı ise narenciye ağaçlarıyla değerlendirilmiştir. Çiftlikte üretilen organik ürünler ve bu ürünlerden elde edilen kozmetikler Uzakdoğu ülkeleri başta olmak üzere Avrupa ülkelerine ve Amerika'ya ihraç edilmektedir. Organik Tarım Sertifikası olan çiftliğe, insanların doğal çevreyi bizzat yaşamaları için 2010 yılında otel bölümü eklenmiştir. Turizm faaliyetlerinin ön planda olduğu çiftliğe sadece ziyaretçi kabul edilmektedir.

Tangala Çiftliği (Seydikemer): Yerel ağızda sincap anlamına gelen 'Tangala' çiftliği, Fethiye ile Kaş arasında yer

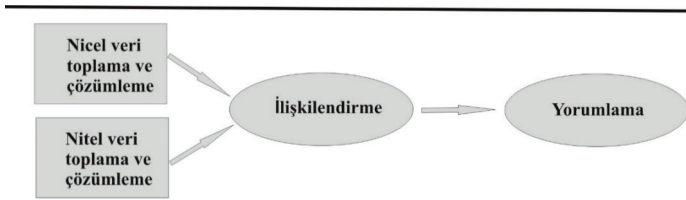
Fotoğraf 3: Pastoral Vadi Çiftliği Yemek Pişirme Alanı ve Gönüllü Katılımcıları.
Photo 3: Pastoral Valley Farm Cooking Area and Volunteer Participants.

alan Akdağlar'ın Seydikemer mevkiinde yer almaktadır. Tlos Antik Kenti yakınında konumlanmış olan Çiftliğin 10 dönümlük arazisinin dört dönümü mera, iki buçuk dönümü ise hayvanların yaşam alanı olarak ayrılmıştır. Altında imalathane ve olgunlaştırma mahzenlerinin bulunduğu, taş ve ahşaptan inşa edilen çiftlik binasında peynir atölyeleri ve özel tadım etkinlikleri düzenlenmektedir.

Kargıcak Çiftliği (Dalyan): Ortaca merkeze 22 km mesafede yer almaktadır. Gökbel mahallesi Kargıcak koyu bölgesinde 30 dönümlük arazi üzerine kurulan Çiftlik, 1200 adet narenciye ağacına ev sahipliği yapmaktadır. Gönüllü katılımcı ve misafir kabul edilmektedir.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Muğla ili sınırları içinde yer alan turizm çiftliklerini Entegre Kırsal Turizm (*Integrated Rural Tourism-IRT*) modeli bileşenleri çerçevesinde analiz etmeyi temel amaç olarak kabul eden bu çalışmada “*Yakınsayan Paralel Desen-YPD*” yöntemi uygulanmıştır. Adı geçen yöntem aşamalı araştırma sürecinde hem nitel hem de nicel verilerin birlikte toplandığı ama ayrı olarak analiz edildiği bir yöntem özelliğinde olduğundan araştırma yönetimi olarak tercih edilmiştir. Belirtilen çalışma deseni uygulanan yöntemlere eşit öncelik vermekle birlikte analiz esnasında bu süreçleri birbirinden ayrı tutmakta, genel yorumlama aşamasında ise mevcut sonuçları birleştirmektedir (**Şekil 2**).

Şekil 2: Yakınsayan Paralel Desen Modeli (Kaynak: Creswell ve Plano Clark, 2011).

Figure 2: *Converging Parallel Pattern Model* (Source: Creswell & Plano Clark, 2011).

“Yakınsayan Paralel Desen-YPD” yöntemi kapsamında çalışmanın veri setini araştırma sahasında yapılan anket, görüşme kayıtları ve gözleme dayalı veriler oluşturmaktadır. Elde edilen veriler ziyaretçilerin çiftlik turizmine ilişkin bilgi düzeylerini ortaya koymaya yardımcı olurken, aynı zamanda çiftlik sahipleri, çiftlik çalışanları ve gönüllü katılımcıların çiftlik turizmine ilişkin görüşlerinin derinlemesine analiz edilmesine imkân sağlamıştır.

Çalışmanın temel yaklaşım modeli olan Entegre Kırsal Turizm (EKT) esas olarak yerel aktörleri, içinde buldukları yerlerin ekonomik, sosyal, kültürel, doğal ve insan kaynaklarını ortaklaşa kullanmayı öneren ve onları ağlar vasıtasıyla diğer aktörlere bağlayan bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır (Saxena ve Ilbery, 2007).

Entegre Kırsal Turizm yaklaşımı; ağlar, ölçek, özgünlük, yerellik, yetkilendirme, sürdürülebilirlik ve tamamlayıcılık olmak üzere 7 temel bileşenden oluşmaktadır (Saxena ve Ilbery, 2007; Cawley ve Gillmor, 2008; Cawley, vd. 2007; Saxena, vd. 2007).

Belirtilen bileşenlerin içeriğine ilişkin bilgiler aşağıda kısaca verilmiştir.

a. Ağlar (Networks): Aktörlerin turizm ile ilgili hedeflere ulaşmak için oluşturduğu dinamik sosyal ilişkileri tanımlamak için kullanılan ağlar, aktörlerin kaynakları aramasını, edinmesini ve paylaşmasını, karşılıklı yarar için ortak eylemlerde bulunmasını, ortak vizyon geliştirmesini, fikirlerini yaymasını ve kaynakları seferber etmesini sağlamaktadır.

b. Ölçek (Scale): Bir bölgedeki turizmin zaman içindeki değişiminde ve coğrafi olarak dağılımında, bölgenin taşıma kapasitesiyle ilgili bir eşik değer göz önüne almayı gerekli kılmaktadır. Aksi takdirde ölçek eşik değerinin üzerinde gerçekleştirilmeye çalışılan kırsal turizm aktivitelerinin yörenin mekânsal, ekolojik ve sosyo-kültürel yapısında büyük değişimlere ve bozulmalara yol açtığı açık bir gerçektir.

c. Özgünlük (Endogeneity): Entegre kırsal turizm yaklaşımı, yerel halkın gereksinimlerine, kapasitelerine ve değerlerine odaklanarak turizmden maksimum fayda sağlamayı hedeflediğinden, turistleri cezbeden yöreye özgü (otantik) kaynakların varlığı ve etki düzeyi önemli bir kriter olarak belirmektedir.

d. Yerellik (Embeddedness): Bu bileşen, turizmin yerel çevre, ekonomi, toplum ve kültürüne hangi ölçüde dâhil olduğuyla ilgilidir.

e. Yetkilendirme (Empowerment): Bu bileşen, kırsal turizm faaliyetlerinde yerel toplulukların daha fazla söz sahibi olmasına, dolayısıyla daha güçlü bir yapı kazanması için yetkilendirilmesine işaret etmektedir.

f. Sürdürülebilirlik (Sustainability): Sürdürülebilir bir kırsal turizm yaklaşımı turizmin yörede çevresel ve ekolojik

kaynaklara zarar vermediğine işaret etmelidir. Entegre Kırsal turizm (EKT), uygulandığı sahaların ekonomik, sosyal, kültürel, doğal ve insan yapılarına açıkça bağlı bir turizm olarak tanımlanmaktadır.

g. Tamamlayıcılık (Complementarity): Entegre kırsal turizm, yerini almak ve ortadan kaldırmak yerine geleneksel tarım ve/veya diğer yerel faaliyetlerle birlikte çalışır. Bu durum geleneksel yerel faaliyetlerle turizm faaliyetlerin çatışmasını değil, tam tersi işbirliği yapmasını gerekli kılmaktadır.

3. BULGULAR

Çalışmada, toplam 5 ayrı çiftlikte (Bodrum Cevdet-Fatma Türk Çiftliği, Datça Knidia, Datça Olive Farm, Seydikemer Ali Kışlak Orman Çiftliği, Fethiye Pastoral Vadi ve Fethiye Ayşe-Cengiz Genç Çiftliği) 85 ziyaretçiye anket uygulanmıştır. Çiftliklerin konaklama kapasitelerinin sınırlı olmasından dolayı rastlantısal örnekleme yöntemi yerine tüm ziyaretçiler anket örnekleme sayısına dâhil edilmiştir. Anket verileri betimsel olarak SPSS programında analiz edilmiştir.

Katılımcılara entegre kırsal turizmin 7 bileşeni kapsamında, çiftlik turizmi faaliyetlerinin bir bütün olarak (çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik) ele alınması ve birbirini tamamlar şekilde uygulanması amacına yönelik soruların olduğu anket uygulanmıştır. Anket formunda yer alan sorulara katılıp katılmadıkları 5'li likert ölçeği ile kesinlikle katılmıyorum (1) ile kesinlikle katılıyorum (5) ölçeği arasında değerlendirmeleri istenmiştir. Ziyaretçilere uygulanan anket yoluyla; **sosyo-ekonomik ve demografik nitelikleri** (yaş, cinsiyet, eğitim ve meslek), **seyahat özellikleri** (seyahat arkadaşları, kalış süresi, mevsimsellik, bilgi kaynakları ve kullanılan ulaştırma sistemleri) ve **seyahat ürünü seçimi** (farklı ürünlere ilişkin tercihleri, algılanan yararlar ve memnuniyetsizlik kaynakları) gibi psiko-sosyal davranış verilerine erişim sağlanması hedeflenmiştir.

Bunun yanında çiftlik sahipleri, çalışanları ve gönüllü katılımcılardan oluşan 15 kişiyle yüz yüze derinlemesine görüşme (ortalama 30 dk.) yapılmıştır. Görüşme soruları, çiftlik turizmi kapsamında sunulan hizmetler, çiftlik turizmine katılan ziyaretçi profili, Tarım- Turizm-Takası (TaTuTa) projesinin turizm çiftliklerine katkıları ve çiftlik turizminin yörenin kırsal kalkınmasına etkisi konularında yoğunlaşmıştır. Yüz yüze yapılan görüşmelerin ses kayıtları Microsoft Word programında yazıya dökülerek MAXQDA 12 programında betimsel olarak analiz edilmiştir. Araştırma alanlarında yapmış olduğumuz gözlemler 2019 yılı Temmuz ve Ağustos ayları içerisinde

gerçekleştirilmiştir. Saha gözlemleri sırasında; ziyaretçiler, gönüllü katılımcılar ve çiftlik sahipleri arasındaki ilişkiler, gönüllü katılımcıların çiftlik mekânı üzerindeki aktiviteleri, atölye çalışmaları, konaklama mekânları ve organik tarım uygulama deneyimleri incelenmiştir.

3.1. Anket Analiz Sonuçları

Araştırmamızın evrenini Muğla ili ekolojik çiftlikleri oluşturmaktadır. Bu ekolojik çiftliklerden 5 tanesi (Bodrum Cevdet-Fatma Türk Çiftliği, Datça Knidia, Datça Olive Farm, Seydikemer Ali Kışlak Orman Çiftliği, Fethiye Pastoral Vadi ve Fethiye Ayşe-Cengiz Genç Çiftliği) ise araştırma örneklemini oluşturan çiftliklerdir. Gerçekleştirilen anket kapsamında ziyaretçilerin; demografik nitelikleri, ziyarete ilişkin bilgileri ve entegre kırsal turizm bileşenlerine yönelik bilgi düzeyleri sorgulanmıştır. Bu çerçevede 85 katılımcının %35,2'si erkek, %64,8'i kadınlardan oluşmuştur. Bu durum kadın gönüllü katılımcıların çiftliklere daha çok ilgi gösterdiklerine işaret etmektedir. En fazla sayıda katılımcının 25-34 yaş grubunda yer alması (%54,1), çiftliklerin genellikle üniversite öğrencileri başta olmak üzere gençler tarafından tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır. Katılımcıların %90'a yakınının lisans ve lisansüstü eğitim görmüş olması ise çiftlik turizmi ziyaretçi eğitim düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir (**Tablo 1**).

Tablo 1: Çiftlik Turizmi Ziyaretçilerinin Temel Demografik Özellikleri.
Table 1: Basic Demographic Characteristics of Farm Tourism Visitors.

	Değişken	Sayı	Oran (%)
Cinsiyet	Erkek	30	35,2
	Kadın	55	64,8
Yaşı	18-24	23	27
	25-34	46	54,1
	35-44	11	13
	45-54	5	5,9
Mesleği	Üniversite Öğrencisi	41	48,2
	Kamu Çalışanı	3	3,6
	Serbest Meslek Sahibi	21	24,7
	Özel Sektör Çalışanı	8	9,4
	Kendi İşinde Çalışan	12	14,1
Eğitim Düzeyi	Lise	7	8,2
	Ön Lisans	2	2,3
	Lisans	68	80
	Lisansüstü	8	9,5
Toplam		85	100

Anket çalışmasında katılımcıların ziyaretlerine ilişkin değerlendirmede, katılımcıların %27'sinin yurt dışından, %73'ünün ise yurt içinden geldiği tespit edilmiştir. Katılımcıların seyahat türü açısından ise yalnız gelenlerin oranı %65,9, arkadaşlarıyla, grupla ve ailesiyle gelenlerin oranı %34,7 olmuştur. Katılımcılar %82,3 gibi yüksek bir oranda konaklamalı olarak çiftliklere gelirken, %17,7'si ise günübirlik ziyarette bulunmuştur.

Yine katılımcıların ziyaret planlamalarına baktığımızda, yüksek bir oranda (%78,9) temel hedef olarak çiftlikleri tercih ettikleri, %20,1’lik bir bölümünün ise geçerken uğrama şeklinde tercihte buldukları anlaşılmaktadır. Katılımcıların turizm çiftliklerden haberdar olma şeklinde ise TaTuTa’nın (%68,2) etkili bir rol oynadığı izlenmektedir (**Tablo 2**).

Tablo 2: Çiftlik Turizmi Ziyaretçilerinin Ziyaret Bilgileri.
Table 2: Visiting Details of Farm Tourism Visitors.

	Değişken	Sayı	Oran (%)
Geldiği Yer	Yurtiçi	62	73
	Yurtdışı	23	27
Seyahat Türü	Yalnız	56	65,9
	Arkadaşıyla	14	16,4
	Ailesiyle	3	3,6
	Grupla	12	14,1
Seyahat Aracı	Özel Araç	28	33
	Toplu Taşıma	51	60
	Tur Araçları	2	2,3
	Servisler	0	0
	Diğer	4	4,7
Ziyaret Şekli	Günübirlik	15	17,7
	Konaklamalı	70	82,3
Ziyaret Planlaması	Temel Hedef Olarak	67	78,9
	Geçerken Uğramak	18	20,1
Haberdar Olma Şekli	Turizm Acentesi	5	5,9
	Sosyal Medya (TaTuTa)	58	68,2
	Reklam/Tanıtım	7	8,2
	Arkadaş Tavsiyesi	10	11,8
	Diğer	5	5,9
Ziyaret Nedeni/Temel Amaç	Doğal Güzellikler	72	84,9
	Kültürel Özellikler	5	5,8
	Sosyal Özellikler	3	3,5
	Diğer	5	5,8
Toplam		85	100

Anket uygulamasında çiftlik turizmi faaliyetlerinin bir bütün olarak (çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik) ele alınması ve birbirini tamamlar şekilde uygulanmasını tespit etmeye yönelik sorular sorulmuştur. Entegre Kırsal Turizmin 7 bileşeni esas alınarak hazırlanan soru formunda katılımcıların 5’li Likert Ölçeğine göre kesinlikle katılmıyorum (1) ile kesinlikle katılıyorum (5) ölçeği arasında cevaplamaları talep edilmiştir.

Belirtilen çerçevede katılımcıların ankete verdiği cevaplardan aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir (**Tablo 3**).

“Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü işbirliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” ifadesine ($\bar{X}=2,01$) katılmıyorum (%55,4) ve kesinlikle katılmıyorum (%25,9) seçeneklerini işaretleyenler çoğunluğu oluşturmuştur. Paydaşlar arasında ilişki ve ortaklıklara işaret eden “ağlar” ile ilgili olumsuz bir algıya sahip olan katılımcı oranının yüksek olması (%81,3), entegre kırsal turizmin kritik belirleyicilerinden biri olan aktörlerin ortak hedeflere sahip olmaları ve bu hedeflere ulaşmak için işbirliği yapma derecelerinin düşük olduğunu göstermektedir.

“Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz?” ($\bar{X}=1,50$) ifadesine düşük bir oranda (%8,1) kaldığı görülmektedir. Farklı bir deyişle, çiftlik turizminde “ölçek” konusunda kapasite aşımının olmadığını düşünenlerin oranının oldukça yüksek olduğu

Tablo 3: Entegre Kırsal Turizm Bileşenleri Ziyaretçi Bilgi Düzeyi.
Table 3: Integrated Rural Tourism Components Visitor Information Level.

İfadeler	1	2	3	4	5	Ortalama
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(\bar{X})
Ağlar (Networks)	25,9	55,4	12,6	3,3	2,8	2,01
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü işbirliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?						
Ölçek (Scale)	79,1	10,0	0	2,8	8,1	1,50
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz?						
Özgünlük (Endogeneity)	0,5	2,5	9,6	21,3	66,1	4,49
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün (otantik) bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz?						
Yerellik (Embeddedness)	4,3	6,9	3,7	17,4	67,7	4,37
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu veya yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz?						
Yetkilendirme (Empowerment)	0,6	18,9	28,6	19,4	32,6	3,64
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yöre halkının etkin bir role veya yetkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?						
Sürdürülebilirlik (Sustainability)	0	2,6	6,3	16	75,1	4,63
Turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini veya çevre koruma hassasiyetinin gözetildiğini düşünüyor musunuz?						
Tamamlayıcılık (Complementarity)	26,1	49,2	4,1	9,2	11,4	2,31
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünüyor musunuz?						

(1) Kesinlikle Katılmıyorum (2) Katılmıyorum (3) Fikrim Yok, (4) Katılıyorum (5) Kesinlikle Katılıyorum

görülmektedir (%89,1). Bu durum katılımcı gözüyle, ziyaretçileri turizm çiftliklerine çeken unsurların yok olma veya niteliğini yitirme ihtimali zayıf olduğu sonucu çıkarmaktadır. Bu bakımdan çok sayıda katılımcıdan ziyade özgün değerlere ilgi ve saygı duyan ziyaretçiler olması sevindirici bir durumdur.

“Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün (otantik) bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz?” ($\bar{X}=4,49$) ifadesinde oranının (%87,4) yüksek olması, katılımcıların çiftliklerde yapılan faaliyetlerin “özgün” bir yapıda olduğunu göstermektedir. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta çiftlik turizmi faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanın diğer benzer sahalardan farklı kılan unsurlara sahip olmasıdır.

“Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu veya yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz?” ($\bar{X}=4,37$) sorusuna yine yüksek bir oranda (%85,1) olumlu sonuç çıkmasında katılımcıların “yerellik” konusunda çiftliklerde kaynakların veya faaliyetlerin doğrudan mekânla bağlantılı olduğunu, ama aynı zamanda belirli sosyo-kültürel bağlamlar içerisinde ilişkilerin kurulduğu kanaatine sahip olduklarını göstermektedir.

“Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yöre halkının etkin bir role veya yetkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?” ($\bar{X}=3,64$) sorusuna katılımcıların %52’si olumlu %19,5’i ise olumsuz görüş bildirmiştir. Başka bir deyişle “yetkilendirme” konusunda katılımcıların yarısından fazlası çiftlik turizmi faaliyetlerinde yerel halkın yeterli düzeyde söz sahibi olduğunu düşünmektedirler.

“Turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini veya çevre koruma hassasiyetinin gözetildiğini düşünüyor musunuz?” ($\bar{X}=4,63$) ifadesine

katılanların oranı (%91,1) çok yüksek orandadır. Entegre kırsal turizmin geliştirilmesinde temel amaç, paydaşların, özellikle yerel toplulukların maliyet ve faydalarını en iyi şekilde eşitleyen, doğal, sosyal ve ekonomik kaynakların kalitesini bozmayan sürdürülebilir sonuçlar elde etmektir. “Sürdürülebilirlik” konusunda katılımcıların yüksek oranda olumlu görüş bildirmeleri çiftlik turizm faaliyetlerinin çevresel ve ekolojik kaynaklara zarar vermediğine işaret etmektedir.

“Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünüyor musunuz?” ($\bar{X}=2,31$) ifadesine kesinlikle katılıyorum (%11,4) ve katılıyorum (%9,2) seçeneklerini işaretleyen katılımcılar düşük orandadır. Bunun en önemli sebebi “tamamlayıcılık” konusunda Muğla ilinde tamamlayıcı kaynaklar ve/veya faaliyetler fikrini içeren bir turizm yönetimi ve pazarlama stratejisinin kıyı turizmi ağırlıklı olmasından kaynaklanmaktadır.

3.2. Mülakat Analiz Sonuçları

Çalışma kapsamında 15 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Mülakat yapılan katılımcılara ilişkin bazı bilgiler **Tablo 4**’te sunulmuştur. Paydaşların ekolojik çiftlikler ile ilgili görüşleri 4 kategorik başlık altında analiz edilmiştir.

Kategori 1: Çiftlik Turizmi Kapsamında Sunulan Hizmetlere İlişkin Görüşler

Ekolojik çiftlikleri yapılan faaliyet türüne göre; “konaklamayla birlikte yeme-içme hizmeti sunan çiftlikler”, “çiftlik faaliyetlerine gönüllü katılım sağlayan ve konaklama yapılan çiftlikler” ve “eğitim amaçlı atölye etkinlikleri

Tablo 4: Görüşmeye Katılan Paydaş Gruplarına İlişkin Bilgiler.
Table 4: Information About the Stakeholder Groups Participating in the Interviews.

Kod	Cinsiyet	İşi	Paydaş
K1	Erkek	Çiftçi	Cevdet-Fatma Türk Çiftliği Sahibi (Bodrum)
K2	Erkek	İş Adamı	Pastoral Vadi Çiftliği Sahibi (Fethiye)
K3	Erkek	Emekli	Ayşe-Cengiz Genç Çiftliği Sahibi (Fethiye)
K4	Erkek	Çiftçi	Knidia Çiftliği Çalışanı (Datça)
K5	Erkek	İşletme Müdürü	Olive Farm Yönetici (Datça)
K6	Kadın	Çiftlik sahibi	Ali Kışlak Orman Çiftliği (Seydikemer)
K7	Erkek	Serbest Meslek Sahibi	Gönüllü Katılımcı
K8	Kadın	Çiftlik Çalışanı	Pastoral Vadi Çiftliği Çalışanı
K9	Erkek	Çiftlik Çalışanı	Knidia Çiftliği Çalışanı
K10	Erkek	Üniversite Öğrencisi	Gönüllü katılımcı (Ankara)
K11	Erkek	Özel Sektör Çalışanı	Gönüllü katılımcı (İstanbul)
K12	Kadın	Serbest Meslek Sahibi	Gönüllü katılımcı (Tekirdağ)
K13	Kadın	Resim Öğretmeni	Gönüllü katılımcı (Mersin)
K14	Erkek	Pastacı	Gönüllü katılımcı (Ankara)
K15	Kadın	Özel Sektör Çalışanı	Gönüllü katılımcı (İstanbul)

düzenleyen çiftlikler” olmak üzere üç gruba ayırabiliriz (Zengin ve Savgın, 2016). Bu kapsamda araştırma alanımızda yaptığımız saha gözlemleri sonucunda, Olive Farm, Sardunya Pansiyon ve Yonca Lodge çiftliklerinin sadece konaklama ve yiyecek içecek sundukları, Tangala, Harba Farm, Knidia ve Pastoral Vadi Çiftliklerini ise çiftlik faaliyetlerine katılım yanında atölye etkinlikleri de düzenlediği görülmüştür. Cevdet-Fatma Türk, Ayşe-Cengiz Genç, Ali Kışlak Ormanı, Refikler, Üç Palmiye, İbrahim Orhan çiftliklerinin ise sadece çiftlik faaliyetlerine katılım sağlayan çiftlikler olduğu tespit edilmiştir.

“2006 yılında 42 dönümlük arazi üzerinde Kargı çayının kenarında kurulan çiftliğimizde ekolojik prensipler çerçevesinde tarım turizmi yapıyoruz. Konaklama kapasitemiz 60 kişi olup, yılın 12 ayı hizmet vermekteyiz. Misafirlerimize Akdeniz mutfağının yöresel tüm lezzetlerini geleneksel yöntemlerle odun ateşinde kuzinede gaz kullanmadan hazırlayarak sunuyoruz. Kasım ayında kışlık, Mart ayında ise yazlık mekânımıza geçiyoruz. Kırsal ekolojik yaşamı tecrübe isteyen yerli ve yabancı misafirlerimizi ağırlıyoruz. Gönüllü katılımcılarımız tarla, bağ ve bahçe işlerinde çalışabildikleri gibi çiftliğin genel rutin işlerinde (yemek yapımına yardım etmek, bulaşık ve temizlik yapmak gibi) de çalışabilmektedirler. Ayrıca isteyen ziyaretçilerimiz çiftliğimizdeki atölyelerinde çanak-çömlek yapımı, ahşap oymacılığı, turşu ve reçel yapımı gibi farklı etkinliklerde de katılabilmektedirler. Çiftliğimizde yoga, dans ve festivaller için uygun alanlarımız bulunmaktadır. Konuk olarak gelen ziyaretçiler günlük konaklama ve yeme-içme ücretini ödemek zorundadır. Gönüllü katılımcılar ise çiftlik işlerinde çalıştıklarından dolayı herhangi bir ücret ödemezler (K2). Yeraltı suyundan fiskiyelerle tarla sulaması yapıyoruz, her hafta her yeri suluyoruz. Ada çayı hasat edip toplayarak demet haline getiriliyor, demet olmayanların yapraklarından yağ elde ediyoruz. Lavanta yağı çıkarıyoruz, kışlık sebzelemin yatağını hazırlayıp oraları yabancı otlardan temizliyoruz (K14). Bu çiftliği tercih etmemdeki en önemli sebepler; zehirsiz tarım yapıyor olması, doğayı birinci sıraya alıyor olması, doğaya hiç zarar vermeden eylemlerde bulunması ve çiftlik sahibi Ali Beyin perspektifidir (K13). Organik atıkları kompost yapıyoruz, çöpe gitmiyor. Doğaya zarar verebilecek tarım ilacı, gübre ve diğer kimyasalları kullanmıyoruz. Kullandığımız her şey ve yaptığımız her eylemimiz sürdürülebilir (K4). Çiftliğimize sadece ziyaretçi kabul ediyoruz, turizm faaliyetleri ön plandadır (K5).

Ekolojik çiftliklerde sunulan hizmetlerin gelen gönüllü katılımcı ve ziyaretçilerin talep ve beklentilerini karşılaması gerekmektedir. Ayrıca turizm çiftliklerinin çoğunda kararlar aile yaşam döngüsüne göre alınmaktadır (Ollenburg ve Buckley, 2007).

Çiftliğimize gelen katılımcılarla birlikte tarlaya gidip çalışıyoruz. Topladığımız organik ürünleri türüne göre ayırıp, akşamları kolileme işlemi yapıyoruz. Koli yaptığımız ürünleri sadece Bodrum merkezde yer alan bize düzenli olarak sipariş veren müşterilerimizin evlerine götürüp teslim ediyoruz. Aile olarak tek gelir kapımız bu. Gönüllü katılımcılarımız da sağ olsunlar bize bu konuda çok yardımcı oluyorlar (K1). Burası bir aile işletmesi, eşimle birlikte emekli olduktan sonra İstanbul’un boğucu yaşamından kaçarak gelip bu çiftliği kurduk. Çiftliğimize gönüllü kabul etmiyoruz, sadece ziyaretçi kabul ediyoruz. Evet, burası bir çiftlik ama gelen ziyaretçilerimizi herhangi bir işte çalıştırmıyoruz. Fakat isteyenler bahçe işleri, sebze meyve ekme, ürün toplama gibi faaliyetlere katılabilirler (K3). 12 dönümlük çiftlik arazimizde gelen yerli ve yabancı misafirlerimizle birlikte şarap ve harnup pekmezi yapımı, turunc ekşisi ve zeytinyağı yapımı, şifalı ot yetiştirme, salça yapımı gibi etkinlikler gerçekleştiriyoruz (K9). Hayalim büyük bir gıda ormanı yaratmak, bu yüzden ağaçları suluyoruz, tıbbi aromatik bitkileri toplama, hasat, kurutma ve paketlenme işlerini yapıyoruz. Çiftliğin kendi yiyecek ihtiyacı için bostanlar hazırlıyoruz. Bostanı hazırlamak için yabancı otları temizliyoruz. Kasım ayında zeytin hasadı yapacağız (K6).

Kategori 2: Çiftlik Turizmine Katılan Ziyaretçi Profiline İlişkin Görüşler

Ekolojik çiftliklere gelen ziyaretçi ve gönüllü katılımcılarla ilgili kayıt işlemi yapılmadığından ve istatistiksel bir veri olmadığından dolayı çiftlik işletmesi sahipleri ve gönüllü katılımcıların gözlemlerine başvurulmuştur. Çiftliklere gelen katılımcı ve ziyaretçilerin öğrenim düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Görüşmeye katılan ziyaretçilerin ve gönüllü katılımcıların büyük bir kısmının (%80) da benzer eğitim düzeyinde olması nitel bulgularla örtüşmektedir.

Genellikle doğayla baş başa kalmak isteyen eğitimli uyumlu insanlar geliyor. Herkes bir beklentiyle geliyor. Mesela iki kişi kendi çiftliklerini kurmak istiyor. Bazıları hiç tarım tecrübesine sahip olmadığı halde buraya doğal yaşamı deneyimlemek için geliyor (K14). 15 günden aşağı gönüllü kabul etmiyoruz. Dünyanın farklı yerlerinden farklı gruplar geliyor, mesela doğayla tanışma eğitimleri kapsamında çocuk kampları, felsefi düşünce grupları, yoga ve meditasyon grupları, masal anlatıcıları, Yahudi kökenli burjuva grupları ve ateşte yürüyenler gibi değişik gruplara ev sahipliği yapıyoruz (K2). Son yıllarda nispeten yabancı turist profili azaldı. Detoks ve yoga grupları, gross motosiklet grupları, farklı etkinlikler amacıyla 32 orkide türü ve mantar toplama grupları, *Ophrys reinholdii* adı verilen

orkide türü için araştırmacı grupları geliyor (K3). Normal çalışma süremiz öğlen 12:00 de bitiyordu, 11:45'te yabancı gönüllülere işi bırakıp yemeğe gidebileceğimizi söyledim, fakat yemeğe 15 dakika olduğunu ve bu süre içerisinde çalışmalarını gerektiğini belirterek çalışmaya devam ettiler. Yerli gönüllüler çok değil ama turizm çiftliklerine gelen yabancı gönüllüler oldukça bilinçliler (K4). Çiftliğimize oldukça bilinçli ve belli bir kültür düzeyinde olan insanlar geliyor. Oldukça mütevazı, bize yardımcı olan, bizimle yiyen bizimle içen samimi ve her konuda yardım ediyorlar. En önemli yararı ekonomik anlamda sağlıyorlar, bizim buradaki en önemli iş gücümüz onlar (K1).

Çiftlikleri genel olarak eğitim seviyesi yüksek insanların tercih etmesi, farklı coğrafyalardan yerli ve yabancı katılımcıların bir arada olması kültürler arası paylaşımlarda bulunmalarına büyük katkı sağlamaktadır.

Bunun için gönüllü kavramına bakmak lazım. Çeşitli dinlerden, ırktan kökenden insan geliyor buraya... İş dışında sohbet ederek kültürel paylaşımlarda bulunuyoruz. Kolektif çalışmayla yemek, bulaşık, temizlik gibi işler birlikte yapılıyor. Ali Bey gönüllülerin davranışlarını ve çalışma şekillerini hiçbir şekilde sorgulamıyor. İsteyen yapıyor, istemeyen yapmıyor (K13). Gelen ziyaretçiler doğaya geldiğini kabul ediyor ve ona göre hareket ediyor. Ayrıca kimisinin geleceğe yönelik ekolojik tarım planları var buraya bu işi öğrenip ileride uygulamak için geliyor (K6).

Kategori 3: Tarım Turizmi Tanıtma (TaTuTa) Projesinin Turizm Çiftliklerine Katkılarına İlişkin Görüşler

TaTuTa projesinin turizm çiftliklerine katkılarını üç başlık altında ele alabiliriz. Birincisi; projenin ekolojik çiftliklere yönlendirdiği ziyaretçilerdir. Ziyaretçiler ekolojik yaşamı deneyimlemek için çiftlik işletmesinin belirlediği ücreti ödemek koşuluyla çiftliklerde konaklamaktadır. İkincisi; proje sayesinde çiftlikler hakkında bilgi sahibi olan gönüllü katılımcılardır. Gönüllü katılımcılar çiftlikte yeme-içme ve konaklama karşılığında çiftlikte ücretsiz çalışmaktadırlar. Üçüncüsü ise; ekolojik tarım teknikleriyle elde edilen organik ürünlerin organik pazarlarda satılmasıyla elde edilen gelirdir (Şimşek, 2016).

TaTuTa'nın çiftliğimize en önemli katkısı iş gücü sağlamasıdır. Gönüllü katılımcılar oldukça bilinçliler, samimi olarak çalışıp her konuda bize yardımcı oluyorlar (K2.) TaTuTa projesi aracılığıyla gelenler zaten bu projenin amaçlarını bilen doğa konusunda bilinçli katılımcılar oluyor. Biz onlara burada yapacakları işleri öğretiyoruz (K4). TaTuTa'nın kırsal yaşam,

herhangi bir ilaç ve kimyasal kullanmaksızın sürdürülen organik tarım ve doğaya sahip çıkma gibi birçok konuda gönüllü katılımcılara ve ziyaretçilere farkındalıklar yarattığını düşünüyorum (K10). TaTuTa'nın oldukça faydalı olduğunu düşünüyorum ve gönülden destekliyorum. Umduğumuz her şeyi bulduk diyebilirim (K12). Çiftliğimizin sesini TaTuTa sayesinde duyurabildik. Proje sayesinde doğa koruma bilincine sahip güzel insanlarla tanıştık, kaliteli zaman geçirdik (K1). Doğal yaşamı tecrübe etmek isteyenlerle ev sahibi insanları bir araya getirerek ekolojik tarımın öğrenilmesine ve yayılmasına katkı sağlıyor. Çiftliklere eleman sağlıyor. Her gelen insan başka birine söylüyor (K8). TaTuTa'yı duyunca sitenin varlığını keşfettim. TaTuTa bana doğayla yakınlaşmayı doğayı tanıma ihtimalinin olduğunu gösterdi. Ben şehir çocuğuyum, evde yediğim yemeği sorgulardım hep önüme gelen besinin nereden geldiğini sorgulardım ve buradan hareketle bu işlerin nasıl yapıldığını öğrenmek istedim (K14).

Kategori 4: Çiftlik Turizminin Yörenin Kırsal Kalkınmasına Etkisine İlişkin Görüşler

Ekolojik çiftlik sahipleri, ekolojik tarım prensipleri çerçevesinde yapılan faaliyetlerin yöreye sayısız katkılar sunduğunu, komşularını özendirdiğini, çiftliklerinde doğayı deneyimleyen birçok gönüllü katılımcının farklı kırsal yerleşim alanlarında ekolojik çiftlikler kurduğunu ve bu durumun giderek yaygınlaştığını belirtmektedirler. Çiftliklerde bir araya gelen yerli ve yabancı katılımcılar arasında kültürel paylaşımların yaşanması, yerli halkın farklı kültürlerdeki insanları tanımalarının oldukça önemli olduğunu vurgulanmaktadır.

Çiftlikte olmayan organik ürünleri çevreden temin ederek köylülere ekonomik olarak yardımcı oluyoruz. Güvendiğimiz organik tarım yapan köylülerden yoğurt, süt, domates gibi ürünler alıyoruz (K13). Çiftliğimize gelen ziyaretçiler tüm zamanlarını burada geçirmiyorlar. Alış-veriş yapmak için çiftlik alanının dışına çıkarak çevre yerleşimlere ekonomik anlamda katkı sağlıyorlar (K2). Mesela domates salçası yapacağız burada domates yetiştirmiyoruz ama gidip organik tarım yapan kişilerden onların ürünlerini alıyoruz. Fethiye'de organik tarım yapan esnaflardan alışveriş yapıyoruz. Onlara ekonomik katkı sağlıyoruz. Ayrıca yerel halk yabancı kültürleri tanıma fırsatı buluyor (K14). Çiftlik alanımızın bir bölümünde çevre köylerimizde yaşayan kadınların yaptığı el emeği göz nuru el sanatları ürünleri teşhir edip sattığımız yerimiz var. Bu ürünlerin satışından elde edilen geliri ürün sahiplerine vererek bir nevi çiftliğimiz aracılığıyla kırsal kalkınmaya katkı sağlıyoruz (K2). Kırsal kalkınmaya ekonomik anlamda olmasa da doğa bilinci konusunda çevremizde

diyalog halinde olduğumuz köylülere tarım ilacı ve kimyasal gübre kullanmadan da ürün yetiştirilebileceğini anlatarak bilgilendirmeye ve bilinç düzeylerini arttırmaya çalışıyoruz (K1).

4. SONUÇ

Turizm faaliyetleri, ülkelerin milli gelirlerinde önemli yer tutan ekonomik faaliyetlerden biridir. Bu durum toplulukları mevcut turizm potansiyelini harekete geçirerek, bu kaynaktan maksimum verim elde etme, turizm çeşitliliğini artırma ve turizmi tüm yıla yayma noktasında farklı arayışlara itmiştir. Bu arayış çeşitli yol ve yöntemlerin bulunmasına ve yeni politikaların geliştirilmesine imkân sağlamıştır.

Kırsal turizm bu çabalar içinde dikkat çeken bir alan niteliğindedir. Artan şehirselleşme ve doğal ortamlarda bulunma isteği, kırsal alanlarda daha fazla vakit geçirme talebini beraberinde getirmektedir. Doğal ortam güzelliklerinden yararlanma kültürel yaşamı tanıma ve onu deneyimleme isteği kırsal alanda yapılan turizmi farklı bir boyuta taşımaktadır.

Bu çalışmada kırsal turizmin bir türü niteliğinde olan çiftlik turizmi Muğla ili özelinde incelenmiştir. Ege Bölgesinde yer alan çiftliklerin büyük bir kısmının adı geçen ilde yer alması bu sahanın araştırma alanı olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Bu kapsamda Muğla ilinde yer alan tüm turizm çiftlikleri incelemeye tabi tutulmuştur. Sahanın sahip olduğu coğrafi özellikler burada çiftlik turizminin kendine yer bulması ve yaygınlaşmasına imkan sağlamıştır.

Çalışmanın temel çıkış noktası Muğla ilinde konumlanmış olan turizm çiftliklerinin Entegre Kırsal Turizm modeli parametrelerine göre analiz edilmesidir. Bu hedef doğrultusunda sahada yapılan gözlemlerin yanı sıra ziyaretçilere yapılandırılmış anket uygulanmış, işletme sahipleri ve gönüllü katılımcılarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen veriler SPSS programıyla analize tabi tutulmuş, çalışma sahasında gerçekleştirilen çiftlik turizmi faaliyetlerinin Entegre Kırsal Turizm yaklaşımının 7 temel bileşenini (Ağlar, Ölçek, Özgünlük, Yerellik, Yetkilendirme, Sürdürülebilirlik ve Tamamlayıcılık) karşılama düzeyi analiz edilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda; çiftlik ziyaretleri konusunda kadın gönüllü katılımcıların çiftliklere daha çok ilgi gösterdikleri (%65) ve katılımcı yaş grubu açısından da çiftliklerin üniversite öğrencileri başta olmak üzere 25-34 yaş grubundakiler (%54) tarafından tercih edildiği tespit edilmiştir. Katılımcıların %90'a

yakınının lisans ve lisansüstü eğitim görmüş olması çiftlik turizmi ziyaretçi eğitim düzeyinin yüksek olduğunu göstermiştir.

Çiftlik turizmine hem yurt içinden ve hem de yurt dışından katılımcılar olmakla birlikte araştırma döneminde daha çok yurt içi katılımın fazla olduğu (%73) anlaşılmıştır. Katılımcılar büyük oranda yalnız başına bu faaliyete katılırken (%66), daha çok konaklamalı ziyaret yönünde (%82) tercihte buldukları görülmüştür. Katılımcıların ziyaret planlamalarında temel hedef olarak çiftlikleri tercih etmeleri (%78,9) çiftlik turizminin aynı zaman hedef kitle bazlı bir nitelik taşıdığına işaret etmiştir.

Entegre Kırsal Turizmin 7 bileşenini karşılama düzeyi bakımından analiz sonuçlarına bakıldığında, paydaşlar arasında ilişki ve ortaklıklara işaret eden “**ağlar**” konusunda katılımcıların olumsuz bir algıya sahip oldukları (%81) görülmüştür. Modelin diğer bir bileşeni olan “**ölçek**” konusunda katılımcıların büyük oranda (%89) bir kapasite aşımının olmadığını yönünde görüş bildirdikleri tespit edilirken, gerçekleştirilen faaliyetleri “**özgün**” lüğü hususunda da büyük ölçüde (%87) olumlu kanaatte oldukları anlaşılmıştır. Yine çiftlik turizminin yerel özellikler taşıdığına yönelik olumlu algı (%85) “**yerellik**” konusunda çiftliklerde kaynakların veya faaliyetlerin doğrudan mekânla bağlantılı olduğunu, ama aynı zamanda belirli sosyo-kültürel bağlamlar içerisinde ilişkilerin kurulduğunu göstermiştir. Katılımcıların nispeten yüksek oranda (%52) olumlu görüş bildirdikleri diğer bir bileşen olan “**yetkilendirme**” konusunda çiftlik turizmi faaliyetlerinde yerel halkın yeterli düzeyde söz sahibi olduğu fikri ağırlık kazanmamıştır. Çiftliklerde görülen bu durum Saxena ve Ilbery, (2007) in “*Entegre Kırsal Turizm (EKT) esas olarak yerel aktörleri, içinde buldukları yerlerin ekonomik, sosyal, kültürel, doğal ve insan kaynaklarını ortaklaşa kullanmayı öneren ve onları ağlar vasıtasıyla diğer aktörlere bağlayan bir turizm türüdür*” tanımlamasını doğrulamaktadır. Analiz sonuçları katılımcıların çok büyük bir bölümüyle (%91) çiftlik turizminin sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirildiği görüşünde olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla katılımcıların yüksek oranda (%91) olumlu görüş bildirmeleri “**Sürdürülebilirlik**” konusunda çiftlik turizm faaliyetlerinin çevresel ve ekolojik kaynaklara zarar vermediğini göstermektedir. Bu durum ise Bakırcı (2019) nın “*Sürdürülebilir bir kırsal turizm yaklaşımı turizmin yörede çevresel ve ekolojik kaynaklara zarar vermediğine işaret etmelidir*” görüşüyle tamamen uyumaktadır. Entegre Kırsal Turizm yaklaşımının “**Tamamlayıcılık**” ilkesi katılımcıların olumsuz görüş bildirdikleri bir kriter niteliği taşımıştır. Bu durum geleneksel yerel faaliyetlerle turizmin birlikte çalışması ve birbirini tamamlar şekilde organize edilmesi konusunda tereddütler olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Gerçekleştirilen mülakatların analizi sonucunda ise; çiftlik turizminde işletme sahiplerinin bu faaliyeti bilinçli bir şekilde gerçekleştirdikleri görülmüştür. Çiftlik işletmelerinin ekolojik prensiplere dayalı doğa dostu organik tarım yaptıkları, kırsal konut ekolojisine göre yöre mimarisini ve yörelerinin kültürel değerlerini koruma amaçlı bir tavır içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Gönüllü katılımcıların doğayı deneyimlemek adına gerçekleştirdikleri çiftlik turizm faaliyetleriyle ilgili tecrübeleri incelendiğinde ise büyük bir çoğunluğunun olumlu görüş bildirdiği tespit edilmiştir. George ve Rilla (2005) nın ifade ettiği üzere “çiftlik turizmi, ziyaretçilerin çiftçiler veya çiftlik sahipleri tarafından yürütülen geleneksel tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetlerine katılım gerçekleştirdiği ve deneyimlediği bir kırsal turizm türü olarak belirginleşmektedir” ve “ekolojik prensipler çerçevesinde tarımsal ve hayvansal ürün yetiştirme, ürün toplama ve ürün satışı yapmak temel hedefler olarak belirginleşmektedir” (Akoğlan, Kozak ve Bahçe, 2009; Yılmaz, 2008; Yıldırım, 2018) görüşleri ile benzer sonuçlar göstermektedir. Sonuç olarak çiftlik turizminin; istihdam imkânı sağlaması, kırsal alandan şehirlere göçün önlenmesi, amaca hizmet eden gönüllülerin tercih edilmesi nedeniyle doğa koruma bilincini geliştirmeye yardımcı olması yönleriyle kırsal kalkınmanın sağlanmasına önemli ölçüde katkı yapma potansiyeline sahip olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma Muğla ilinde konumlanmış olan ekolojik çiftlikleri kapsamaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalar çiftliklerin yoğunluk kazandığı Ege Bölgesi'nin diğer illeri için ya da bölgenin tamamı için yapılabilir. Ayrıca sonraki çalışmalarda gönüllülerin çiftlik deneyimleri sonrası yaşamlarında nelerin değiştiği ve çiftlik kurma girişimleri gibi konular da incelenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Akoğlan Kozak, M. ve Bahçe, S. A. (2009). *Özel İlgi Turizmi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bakırcı, M. (2019). “Entegre Kırsal Turizm: Kavramsal Boyut ve Temel Prensipler” Beşeri ve İktisadi Coğrafya Araştırmaları (Nuran Taşlıgil'e Armağan). (Ed. Süheyla Üçışık Erbilin, Güven Şahin) Babil Yayınevi, İstanbul, 303-329.

- Busby, G. & Rendle, S. (1999). Transition from tourism on farms to farm tourism. *Tourism Management*, 21(6), 635-642. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(00\)00011-X](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(00)00011-X)
- Cawley, M. & Gillmor, D. A. (2008). Integrated Rural Tourism: Concepts and Practice *Annals of Tourism Research*, 35(2), 316–337. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.07.011>
- Cawley, M., Marsat, J-B. & Gillmor, D. A. (2007). Promoting Integrated Rural Tourism: Comparative Perspectives on Institutional Networking in France and Ireland, *Tourism Geographies*, 9(4), 405–420. <https://doi.org/10.1080/14616680701647626>
- Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2011). Designing and conducting mixed methods research. Thousand Oaks, CA: Sage.
- George, H. & E. Rilla (2005). *Agritourism Enterprises on Your Farm or Ranch: Where to Start*. University of California, Division of Agriculture and Natural Resources. <http://anrcatalog.ucdavis.edu/pdf/8334.pdf>. (E. T: 05.12 . 2019).
- Gossling, S. & Mattson, S. (2002). Farm tourism in Sweden, Structure, Growth, Characteristics. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 2(1), 17–30.
- Holdnak, A. & Pennington-Gray, L. (2000). Farm Tourism: A Case Study in Florida's Orange Groves. *Parks & Recreation*, 35(9), 146–156.
- Hummelbrunner, R. & Miglbauer, E. (1994). Tourism Promotion and Potential In Peripheral Areas: The Austrian Case. *Journal of Sustainable Tourism*, 2(2), 41–50.
- Kodaş D. ve Sü Eröz, S. (2012). Kırsal Turizm İle Kültürel Turizmin Bütünleşmesi. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 169–174.
- Ollenburg, C. & Buckley, R. (2007). Stated Economic and Social Motivations of Farm Tourism Operators. *Journal of Travel Research*, 45(4), 444–452. <https://doi.org/10.1177/0047287507299574>
- Ross, S. & Wall, G. (1999). Ecotourism: Towards Congruence Between Theory and Practice. *Tourism Management*, 20(1), 123-132. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(98\)00098-3](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(98)00098-3)
- Saxena, G., Clark, G., Oliver, T. & Ilbery, B. (2007). Conceptualizing Integrated Rural Tourism. *Tourism Geographie*, 9(4), 347–370. <https://doi.org/10.1080/14616680701647527>
- Saxena, G. & Ilbery, B. (2007). “Integrated Rural Tourism A Border Case Study”. *Annals of Tourism Research*, 35(1), 233–254. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.07.010>
- Schilling B. J., Marxen L. J. & Heinrich H. H. (2006). *The Opportunity for Agritourism Development in New Jersey*, The Report for the New Jersey Department of Agriculture.
- Slavic Potocnik, I. & Schmitz, S. (2013). Farm tourism across Europe. *European Countryside*, 4, 265–274. <https://doi.org/10.2478/euco-2013-0017>
- Şimşek, O. (2016). *Alternatif Bir Ekolojik Yaşam Modeli: TaTuTa (Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası) Projesi*. (Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Yıldırım, G. (2018). *Kırsal Turizm Kapsamında Türkiye'de Çiftlik Turizminin Değerlendirilmesi: Tatua Çiftlikleri Örneği*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yılmaz, H. (2008). *Turizm Çeşitlendirilmesi Kapsamında Eko turizm Ürünü Olarak Tatil Çiftlikleri: Türkiye'deki Tatil Çiftliklerine Yönelik Swot Analizi*. (Doktora Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Zengin, B. ve Savgın, E. C. (2016). Türkiye Çiftlik Turizminin Neresinde? *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(35), 475–493.

<https://wwofturkey.org/tr/hosts/search/all> (Erişim Tarihi: 27.09.2020).

<http://www.herbafarm.com.tr/herbafarm-hakkinda> (Erişim Tarihi: 02.07.2019).